

VILNIAUS MIESTO MUZIEJAUS IDĖJA TARPTAUTINIUOSE KONTEKSTUOSE

Rec.: Muziejiniai Vilniaus istorijos kontekstai: mokslinių straipsnių rinkinys / Sudarytoja ir mokslinė redaktorė Nastazija Keršytė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008. 175 p.

Nepriklausomoje Lietuvoje pasitaiko, kad įvairių muziejų koncepcijas rengia su muziejine veikla nesusiję, muzeologinio „pradžiamokslio“ neišję ir muziejaus specifikos nesuvokiantys įvairių sričių specialistai. Taip gimsta labai originalūs, tačiau su muziejaus esme nesuderinami muziejų (o gal paramuziejų?) projektai. 2007 m. rugsėjo 27 d. Vilniuje surengtos tarptautinės mokslinės konferencijos „Vilniaus istorijos muziejiniai kontekstai“ organizatoriai – Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Vilniaus pedagoginis universitetas – pasirinko kitą strategiją. Programos „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ paruošiamųjų darbų šurmulyje ėmus eskaluoti Vilniaus miesto muziejų įkūrimo idėją, jie nepradėjo kurti naujo muziejaus koncepcijos, o pirmiausia išsikėlė tikslą susipažinti su užsienio šalių miesto muziejų kūrimo ir veiklos patirtimi, pateikti apibendrintą muziejų Vilniuje praeityje ir dabartyje vaizdą. Tai leistų racionaliau įvertinti būtinybę kurti Vilniaus miesto muziejų, galimybes ir pateikti modernų, tačiau muziejaus esmei nenusižengiantį Vilniaus miesto muziejaus modelį.

Konferencijos pranešimų pagrindu paruošti straipsniai ir konferencijoje nedalyvavusių, tačiau naujų požiūrių į miesto

istorijos aktualinimą muziejinėmis priemonėmis pasiūliusių mokslininkų tekstai sudaro Kultūros, filosofijos ir meno institute parengto mokslinių straipsnių rinkinio „Muziejiniai Vilniaus istorijos kontekstai“ turinį. Lietuvoje stokojant muzeologinių tyrinėjimų, esant skurdžiai lietuviškajai muziejininkystės istoriografijai¹, šio leidinio (kurio didžiąją dalį sudaro muziejų praktikoje ir / ar tyrimuose dalyvaujančių specialistų straipsniai) aktualumas nekelia jokių abejonių. Tiesa, aptariamas straipsnių rinkinys nėra pirmas paveldo vaidmenį Vilniaus istorijos interpretavimo procese gvildenantis leidinys. 2004 m. Vilniaus miesto savivaldybės suburtos darbo grupės parengta „Istorinės raidos įprasminimo Vilniaus mieste“ strategija buvo paskelbta knygoje „Santykis su istorine praeitimi XXI amžiaus Vilniuje“². Tačiau sureikšmindami tokias atminties formas kaip gatvėvardžiai, paminklai, viešosios miesto erdvės ir pan. 2004 m. strategijos kūrėjai

¹ Apie muzeologijos būklę plačiau žr. *Keršytė N. Muzeologija Lietuvos mokslo kontekste // Knygotyra. 2003, Nr. 40, p. 10-23.*

² Žr. *Santykis su istorine praeitimi XXI amžiaus Vilniuje / sud. A. Nikžentaitis, A. Ragauskas. Vilnius, 2004.*

nepakankamai įvertino Vilniaus istorijos interpretavimo muziejinėmis priemonėmis vaidmenį. Šią spragą užpildo straipsnių rinkinys „Muziejiniai Vilniaus istorijos kontekstai“.

Matant šio leidinio neabejotiną aktualumą, būtina išsiaiškinti, kaip jo autoriai suvokia miesto muziejaus sąsajas su miesto bendruomene. Tokią užduotį verčia formuluoti vis labiau populiarėjantis *atminties komunikacijos* diskursas, kuriame muziejai (kaip ir archyvai bei bibliotekos) yra suvokiami kaip *atminties institucijos*³. Remiantis šia samprata, miesto istorijos muziejus yra suvokiamas kaip *miesto atminties* vieta. Miesto atmintis, atsižvelgus į Jano Assmanno kolektyvinio atsiminimo formų tyrimus⁴, suprastina kaip toks miesto praeities atsiminimas, kuris juo tikinčiai miesto bendruomenei teikia vienybės, savitumo įrodymų, nubrėžia jos veiklos dabartyje bei ateityje gaires. Pats savaime miesto muziejaus įkūrimo faktas jokiū būdu nereiškia, kad jame muzealijomis pateikti pranešimai apie praeitį taps veiksmingi kuriant miestiečių savivaizdį. Kaip žinoma, šiais „istorijos bumo“, „atminties industrijos“ laikais pastebimas įvairių atminties formų plitimas, istorijos žinių gausinimas ir tiražavimas, kultūros paveldo objektų kaupimas dažniausiai nesąlygoja žmonių atminties turtinimo. Lietuvos ko-

munikacijos tyrinėtojos Zinaidos Manžuch manymu, šiai neigiamai tendencijai įveikti būtinas paveldo įprasminimas nūdienos visuomenės lūkesčių kontekste, paveldo kaip atminties, tapatumo išteklių suvokimas⁵.

Tad ar „Muziejiniuose Vilniaus istorijos kontekstuose“ miesto istorijos reprezentavimas yra kaip *miesto atminties* formavimo dalis? Į šį klausimą mėginsime atsakyti aptardami straipsniuose keliamas miesto muziejaus idėjas. Nors leidinyje publikacijos grupuojamos pagal autoriaus kilmės kriterijų (t. y. iš pradžių pateikiami lietuvių, o vėliau užsienio autorių tekstai), jas grupuosime ir vertinsime pagal jų tematiką.

Vieną straipsnių grupę sudaro tie, kurių autoriai plėtoja miesto, valstybės ir muziejų sąveikos istorijos raidoje problematiką. Pirmiausia prie šios grupės priskirtina daugiausia istorinės muzeologijos baruose Lietuvoje nuveikusios Nastazijos Keršytės publikacija *Muziejiniai Vilniaus istorijos kontekstai*. Remdamasi ankstesniuose savo tekstuose paskelbtais ar visiškai naujais duomenimis autorė pateikia Vilniaus muziejų istoriją ir tipologiją. Vertikalaus ir horizontalaus analizės „pjūvių“ derinimas leidžia autorei formuoti Vilniaus kaip muziejų miesto vaizdinį, atskleisti fragmentišką Vilniaus miesto reprezentavimą muziejinėmis priemonėmis ir kelti klausimą dėl naujo muziejaus santykio „su kitais muziejais Vilniuje, ypač su tais, kurie jau reprezentuoja Vilniaus istorijos, gyvenimo įvairius aspektus [...] (p. 21)“. Taip pat prie pirmosios grupės priskirtinos praktiniu požiūriu labai vertingos publikacijos,

³ Plačiau apie atminties komunikacijos diskursą žr. Manžuch Z. Atminties komunikacija archyvuose, bibliotekose ir muziejuose: Europos Sąjungos strateginio požiūrio analizė: daktaro disertacija, humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija (06H). Darbo vadovė – prof. dr. A. Glosienė, prof. dr. E. Macevičiūtė. Vilnius, 2007, VUB RS, F 76-4736.

⁴ Assmann J. Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität frühen Hochkulturen. München: Verlag C. H. Beck, 1992.

⁵ Žr. Manžuch Z. Atminties komunikacija archyvuose, bibliotekose ir muziejuose..., p. 44–71.

kuriose aptartų muziejų sampratos galėtų būti vienas iš Vilniaus miesto koncepcijos paieškų išeities taškų. Visų pirma, tai Wolfango Koso straipsnis *Redefining the mission: from the Historical Museum of the City of Vienna to the Wien Museum (Naujai apibrėžiant misiją: nuo Vienos miesto istorijos muziejaus iki Vienos muziejaus)*, atskleidžiantis Vienos miesto muziejaus virsmą iš miesto valdžios kontroliuojamos ir jos aprobuotą istoriją pristatančios įstaigos į heterogeniškos miesto bendruomenės praeitį demitifikuojančią ir aktualijas pateikiančią instituciją. Kitame – Claudios Gemmeke straipsnyje *Stadtmuseum Berlin – change for a new Role (Berlyno miesto muziejus – pasirengimas naujam vaidmeniui)* – parodomi šiuo metu persitvarkančio Berlyno miesto muziejaus prioritetai: miesto tapatybės formavimas, orientacija į lankytojus, ryšys su visuomene. Priešingai šiems autoriams, Aliksandro Kalbaskos straipsnyje *Minsk History Museum. Gains and losses of its organization (Minsko istorijos muziejus. Laimėjimai ir klaidos jį sudarant)*, kuriame aptariama dabartinio Minsko istorijos priešistorė ir veiklos pradžia, propaguojama, mūsų manymu, ne miesto, o tautos muziejaus samprata – Minsko muziejus įsivaizduojamas ne kaip miestiečių, o kaip visos baltarusių tautos atmintį grindžianti bei skleidžianti institucija.

Antrosios straipsnių grupės autoriai labiau telkiasi į dabartines muziejų realijas. Vydo Dolinsko publikacija *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai – istorinės rezidencijos pobūdžio muziejus ir daugiafunkcinis kultūros centras* ir Rasos Čepaitienės *Homo sovieticus muziejaus projektas – atvira erdvė sovietmečio vertinimams* pateikia dar

neegzistuojančių muziejų projektus ir pasidalija jų įgyvendinimo patirtimi. Tačiau R. Čepaitienė, kitaip nei V. Dolinskas, visiškai nekelia muziejinių rinkinių (kurių pagrindu turėtų būti kuriamos „Homo sovieticus muziejaus“ ekspozicijos) klausimo, kas vis dėlto verčia abejoti būsimos įstaigos muziejiniu statusu. Šią bei kitas muziejaus sampratos problemas nagrinėja Žyngintas Būčys teorinio pobūdžio straipsnyje *Šiuolaikinė nacionalinio muziejaus samprata bei naujo muziejaus kūrimo galimybės Lietuvoje*. Sukritikuodamas Alfredo Bumblausko 1998 m. „Gyvosios istorijos programoje“ išsakytą muziejaus kaip švietėjiško centro (kuriame galima išsiversti ir be muzealijų) sampratą, nes ji esą „moralizškai“ pasenusi, autorius įsitraukia į ne vieną dešimtmetį trunkančią diskusiją dėl tradicinio ir modernaus muziejaus apibrėžties. Vis dėlto šioje vietoje norisi pasakyti, kad muziejų modernumą lemia ne tiek muzealijų vaidmuo ekspozicijos erdvėje, kiek visas kompleksas ypatybių, rodančių muziejaus teikiamą prioritetą lankytojui (orientacija į lankytojo pažinimo procesą, suprantamumas visiems, tarpdalykinė prieiga, racionalumo ir emocingumo dermė ir t. t.). Ž. Būčys vienintelis iš lietuvių autorių, svarstydamas Vilniaus miesto muziejaus problemą, iškelia Vilniaus tapatybės klausimus: kas yra Vilnius? o gal yra daug Vilniaus miestų? Į šiuos klausimus neįmanoma atsakyti esant itin nepakankamai Lietuvos miestų tyrimų situacijai. Beje, šios istoriografijos skurdumą nurodo vienas miesto istorijos tyrimams skirtas šio leidinio tekstas – Elvyros Usačiovaitės *Sakralusis matmuo Vilniaus miesto genezėje*, kuriame visiškai apeinami naujausi

archeologiniai Vilniaus tyrinėjimai. Savaime suprantama, tikrąjį šios publikacijos moksliskumo laipsnį gali įvertinti tik senosios Lietuvos tyrinėtojai. Ž. Būčio iškeltoms miesto tapatybės definicijos ir muziejinių rinkinių būtinumo idėjoms antrina britas Maxas Hebditchas straipsnyje *Urban history museum strategy: The Museum of London (Miesto istorijos muziejaus strategija: Londono muziejus)*. Autorius kelia Londono apibrėžties klausimą: koks Londonas turi būti reprezentuojamas muziejuje – ar kaip regiono miestas, ar kaip Didysis Londonas, o gal kaip pasaulio miestas? Vis dėlto, jo manymu, Londono miesto muziejaus centre turi būti ne geografinės sienos, o londoniečiai skirtingais istorijos laikotarpiais ir jų įtaka visuomenei, kultūrai ir ekonomikai. M. Hebditchui artima Ž. Būčio mintis, kad muzealijų eksponavimas yra būtina nūdienos muziejaus sąlyga, tačiau jis priduria, kad vien to nepakanka. Reikia ir tokių muziejaus veiklų, kaip dialogas su visuomene, miesto praeities ir dabarties tyrimai.

Kiek specifiskesnėms problemoms yra skirti autorių iš Rygos, Vašingtono bei Stokholmo straipsniai. Latvė Astrida Rogule publikacijoje *The role of museums in the city development: Riga practice (Muziejai miesto plėtroje: Rygos praktika)* svarsto muziejaus vaidmenį miesto plėtroje. Amerikietė Amanda Swain publikacijoje *Supporting local and regional museums: the example of the Washington State History Museum (Vietos ir regionų muziejų rėmi-*

mas: Vašingtono valstijos istorijos muziejus) pristato Vašingtono valstijos muziejaus pagalbą mažesniesiems muziejams. Į vieną muziejinių rinkinių rūšį – fotografijos rinkinius kaip vizualinės miesto atminties egzistavimo sąlygą – dėmesį sutelkia švedė Ann-Sofi Forsmark straipsnyje *The visual memory of a city. Strategies for collecting, storing and making photographs accessible in the Stockholm City Museum (Regimoji miesto atmintis. Fotografijų rinkimas, saugojimas ir prieinamumo užtikrinimas Stokholmo miesto muziejuje)*. Reikia tikėtis, kad šie straipsniai taip pat bus pravartūs ieškant miesto muziejaus idėjos Lietuvoje.

Daugiausia kritikos turėtų tekti Liberto Klimkos publikacijai *Technikos muziejaus senoje Vilniaus elektrinėje koncepcija*. Straipsnis peiktinas dėl pavadinimo ir turinio neatitikimo – didesnioji teksto dalis yra skirta ne Technikos muziejaus idėjoms plėtoti, bet Vilniaus miesto amatų saviškai, pirkliams ir šventėms.

Prisimenant anksčiau išsikeltą klausimą (t. y., ar miesto istorijos muziejus straipsnių autorių yra suvokiamas kaip atminties institucija?), galima teigti, kad „Muziejiniai Vilniaus istorijos kontekstai“ daugiausia laikytini konceptualiomis ir praktinėmis sąsajų tarp istorinio muziejaus ir visuomenės paieškomis. Todėl norisi tikėti, kad šis leidinys ne tik užpildys lietuviškosios muziejinkystės istoriografijos spragą, bet ir turės realią reikšmę įgyvendinant Vilniaus miesto muziejaus idėją.

Rūta Šermukšnytė